

1968: bir devrimci dalğanın adı

Sungur Savran

Devrimler dalgalar halinde gelir. Bu önermenin biri zamanla, biri mekânla ilgili iki boyutlu bir anlamı var. İşin zamanla ilgili boyutu açısından, devrimler tarihi gelişmenin ancak belirli aşamalarında ortaya çıkarlar. Yani bir toplum kimi zaman devrimci olmayan, olağan dönemlerden geçer. Kapitalist toplumda yaşıyorsak, burjuvazinin iktidarı sağlam biçimde sürmektedir, herhangi bir tehditle karşı karşıya değildir. Tâbi sınıflar düzenin etkisi altındadır, durumlarını sorgulamaz, düzeni değiştirmek için mücadele etmezler. Toplum kimi zaman ise karşı-devrimci dönemler yaşar. Hakim sınıflar, genellikle iktidarı tehlikede olduğu için işçi ve emekçilere karşı şiddetli ve acımasız bir saldırıya geçerler. Ancak tarihsel gelişmenin belirli aşamalarında ki tâbi sınıflar, kapitalist toplumdaki söz ediyorsak, işçi sınıfı ve öteki emekçiler ve ezilenler, ayağa kalkarak bütün sosyo-ekonomik düzeni sorgulayan, tehdit eden, daha da ötede yıkmayı hedefleyen bir siyasal girişimde bulunurlar. Kısacası, sınıf mücadelesinin gelişmesi ve siyasi dengelerin evrilmesi hep iniş çıkışlarla örülüdür. İşçi sınıfı ve emekçiler bazen düzenin duvarlarını sarsarken, bazen de uzunca süreler boyunca sessiz, durgun, hareketsiz kalabilirler.

İşin mekâna ilişkin boyutu ise devrimci yükselişlerin genellikle patlak verdikleri ülkenin sınırlarını aşarak bölgesel, kıtasal, hatta dünya çapında devrimci yükselişler haline gelmesidir. Bu, başarılı devrimlerde daha belirgin bir nitelik

olmakla birlikte, hiçbir ülkede devrimin başarıya ulaşmamış olduğu durum veya anlarda bile devrim sınırları aşarak başka ülkelere, bölgelere, kıtalara yayılabilir. Devrim bulaşıcıdır. Elbette bütün toplumsal yasalar gibi bu da bir eğilim yasasıdır. Yani her devrimci yükseliş mutlaka uluslararası bir karakter kazanmaz. Kendi başına kalan, en yakın komşularında bile bir titreşim dahi uyandırmayan devrimci yükselişler de olabilir. Bunun en çarpıcı örneği 1871 Paris Komünü ve Fransa'da ona paralel olarak kurulan öteki komünlerdir. Modern tarihin gördüğü en anlamlı devrimlerden biri büyük ölçüde yalnız kalmıştır. Elbette, tarihsel gelişme bu yalnızlığı büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Paris Komünü, kendinden sonra gelen işçi devrimleri için büyük bir esin kaynağı olmuştur. Bir ölçüde benzer bir durum 20. yüzyılın en önemli devrimlerinden biri olan İspanya Devrimi (1931-1939) için de geçerlidir. Fransa genel grevinde ortaya çıkan etkisi dışında, Avrupa'nın o günkü gerici koşulları dolayısıyla, bu derin devrim ciddi bir yayılma eğilimi gösterememiştir.

Bu iki boyut bir araya geldiğinde, ortaya çıkan sonuç şudur: Tarihin belirli dönemlerinde dünya çapında veya belirli bir kıtada, bazen de yalnızca belirli bir bölgede devrimci dalgalar yaşanır. Modern tarih bu tür dalgalardan örülmüştür. Sadece proleter devrimleri ya da ulusal kurtuluş yolunda devrimler değil burjuva devrimleri de bu tür dalgalarda gelmiştir. Uzun bir analize girmeden, son iki yüz yılı kısaca tarayacak olursak şu dalgalara keşfetmek mümkün olur: 1789 Fransız Devrimi'nin bütün Avrupa'ya yayılması (bu dalgaya bir öncü şok olarak 1776 Amerikan Devrimi'ni de katmak mümkündür); Latin Amerika'da 19. yüzyıl başının kıta çapında anti-kolonyalist devrimleri; Avrupa çapındaki 1848 Devrimleri; 20. yüzyıl başında Avrasya Devrimleri (1905 Rusya, 1906 İran, 1908 Osmanlı, 1911 Çin); 1917 Rus Devrimi'nin Almanya, Macaristan, Finlandiya, İtalya, İskoçya ve kendi tarzında Türkiye'de yarattığı dalga; 1943'ten itibaren Avrupa'nın güneyini saran devrimci dalga; İkinci Dünya savaşı sonundan itibaren sömürge karşıtı devrimler; aynı dönemde Asya'da (Çin, Kore, Vietnam, kendi tarzında Hint alt kıtası ve bazı başka ülkeler) devrimin yükselişi; 1959 Küba Devrimi'nin Latin Amerika'ya yayılan etkileri; 1970'li yıllarda Hindicini ve Orta Amerika'da yaşanan bölgesel dalgalarda. Görüldüğü gibi bunların bazıları modern dünyanın sınırlarıyla örtüşür (örneğin 1848), kimileri neredeyse dünya çapındadır (İkinci Dünya Savaşı sonlarında yaşanan devrimci dalga), kimileri ise sadece bölgeseldir (1970'li yılların Orta Amerika Devrimi).

Dünya çapında son yaşanan devrimci dalga¹, 1960'lı yılların ortalarından başlayarak 1970'li yılların ortalarına kadar devam eden büyük yükseliştir. Bu yükseliş, erken habercisini ABD'de 1960'lı yılların ilk yarısında yükselen siyah hareketinde bulur; son ürünlerini ise 1979'da Nikaragua'da Sandinistaların ik-

---

¹ Yazarın 2018 notu: Başka vesilelerle ifade ettiğimiz gibi, Tunus ve Mısır devrimlerinde doruğuna çıkan 2011 Arap devrimi yeni bir dalganın ilk atılımıdır. Ama bu meseleyi burada tartışamayız.

tidara yükselişle ve aynı yıl Polonya’da Solidarnosc hareketinin muazzam bir kitle hareketi yaratışıyla verir. (Yine aynı yıl zafere ulaşan İran Devrimi’nin bu dalganın bir parçası olarak ele alınıp alınamayacağı tartışmalı bir konu olduğu için burada zikretmekle yetiniyoruz.)

Bu devrimci dalganın bir noktasında, 1968’de özel bir gelişme olmuş, bir dizi ülkede (Fransa, Çekoslovakya, Vietnam, Meksika, Almanya, Japonya, Polonya, Türkiye vb.) önemli toplumsal mücadeleler yaşanmıştır. “1968” sadece bu toplumsal olayların yılı değildir; aynı zamanda 1970’li yılların ortalarına (ve bazı ülkelerde sonuna) kadar devam eden devrimci dalganın hem hızlandığı hem de daha önemlisi coğrafi olarak hızla yayıldığı yıl olmuştur. Tesadüfen değil: 1968’de yukarıda sayılan ülkelerin ilk üçünde yaşanan olaylar, dünyada o dönemde var olan üç tür ülkesinde (emperyalist-kapitalist ülkeler, emperyalizme bağımlı ülkeler, bürokratik olarak yozlaşmış sosyalizme geçiş ülkeleri) bütün siyasi ve toplumsal hareketlere örnek olacak kadar sarsıcı olaylardır. Coğrafi yayılma biraz da bunun etkisiyle olmuştur. Bu yüzden, 1968 bütün bu on yıllık sürenin simgesel adı olarak bugün hâlâ belleklerde yaşamaktadır.

Bütün bir dönemin ortak bellekte tek bir yıllla simgeleştirilmiş olması dolayısıyla bugün o tarih diliminin anlamını berrak bir biçimde kavramak zorlaşıyor. Biz bu yazıda, dar anlamda 1968 yılı ile geniş anlamda 1968’i birbirinden ayırarak kısa bir bilanço ve hatırlatma yapmayı hedefliyoruz. Aşağıda önce dünyada, ardından Türkiye’de yaşanan ve “1968” adıyla anılan olayların kısa ve zorunlu olarak şematik bir dökümünü vereceğiz. Amaç 1968’in 40. yılını geride bıraktığımız günlerde dünyanın neredeyse bütününde yaşanan bir devrimci dalga hakkında yaşananların bütünsel bir bilançosunu oluşturmak ve bu bilançonun Marksist hareketin belleğinde yerleşmesini sağlamaktır.

1.Dünyada 1968

Mayıs 1968 Fransa

“Gerçekçi ol, imkânsız iste!” Bu cümle yaygın olarak Che Guevara’ya atfedilir. İçerdiği çelişkiyle var olan düzenin reddine işaret eden böyle bir cümlenin büyük asi Che’ye atfedilmesini anlamak mümkün. Ama burada unutulana bir şey var: Che Marksistti ve dolayısıyla tarih yapan insanın maddi koşulları göz önüne alması gerektiğine inanıyordu. Burada ise gerçekliğe meydan okuyan bir yaklaşım görülüyor. Bu hayalci, hayalci olduğu kadar da devrimci slogan 68 Mayıs’ında Fransa’nın başkenti Paris’in duvarlarını hayal gücünün çiçekleriyle bezeyen nice slogandan biriydi. 68 Mayıs, ABD ve Avrupa’nın burjuva toplumlarında İkinci Dünya Savaşı sonrasında yirmi yıl hüküm süren muhafazakârlığın gençliğin yeni düşleriyle delik deşik olduğu bir hayal gücü isyanıdır. 68 Mayıs Paris’inin bir başka sloganı da “Bütün iktidar hayal gücüne!” idi.

Ama hayal gücünün böylesine canlanması için insanlığın kolektif olarak hare-

kete geçmesi ve mücadele etmesi gerekiyor. Mayıs 68’de bütün toplumsal ilişkileri ve bütün yerleşik kültürel kalıpları sorgulayan gençlik bunu Paris’in ünlü kafelelerinde yapmıyordu! Hayal gücü barikatlarda ve sokak savaşında, polisin gazına ve copuna karşı isyan etme cesaretini gösterenlerin zekâlarından ve duygularından fıskırıyordu. Başta ünlü Sorbonne ve Nanterre Üniversiteleri’nin öğrencileri olmak üzere, Paris’in ve Fransa’nın bütün üniversitelerinin öğrencileri, Mayıs 68’de sadece daha insani bir eğitim değil, baştan aşağı farklı, her şeyin sermayenin düzleştirici cenderesine göre kalıplaştırılmadığı, daha sahici insan ilişkilerine dayanan bir toplum talebiyle ayaklanıyorlardı. Üniversitelerdeki bu isyan o kadar sert mücadelelere, bunun yanı sıra o kadar gönül çelici düşlerin ifadesine yol açacaktı ki, Mayıs 68 hep bir öğrenci isyanı olarak hatırlanmıştır.

Tarihin en büyük genel grevi

Evet, 68 Mayısı bir öğrenci hareketi olarak başlamıştı. 2 Mayıs’ta Nanterre’in, 3 Mayıs’ta Sorbonne’un, sonra da öteki üniversitelerin öğrencileri boykota gitti. 6 Mayıs’ta Paris’te 20 bin öğrencinin katıldığı yürüyüş polisin taarruzuna uğrayınca barikatlar kurulmaya başladı. Polis baskısına tepki olarak liseliler de harekete katıldılar. 10 Mayıs’taki büyük yürüyüş yine polis saldırısına uğradı, sokak savaşları sabahlara kadar devam etti. Polisin gaddarlığı karşısında işçi hareketi de protestoya katıldı. 13 Mayıs’ta işçi sendikalarıyla öğrencilerin birlikte katıldığı bir yürüyüş bir milyondan fazla insanı bir araya getirdi. Artık devrimci bir dinamik başlamıştı. Öğrenciler Fransa çapında en az 400 “eylem komitesi” oluşturmuşlardı: kitle demokrasisi çiçekleniyordu. Ama 14 Mayıs’tan itibaren işçi sınıfı da bir destek güç olmaktan çıkarak mücadeleye boylu boyunca katılacaktı.

Mayıs 68 aynı zamanda tarihin en büyük ve en uzun genel grevine ve fabrika işgallerine tanık olmuştur. 14 Mayıs’ta üç bin işçiyle başlayan grev, 18 Mayıs’a gelindiğinde bir milyon işçiyi, 22 Mayıs’a ulaşıldığında ise 9 milyon işçiyi etkisine almıştı. Bu işçilerden 4 milyonu aralıksız 18 gün grevde kalmıştır! Grev ilan edilen fabrikaların önemli bir bölümü haftalarca işçiler tarafından işgal edilmiştir. Bir bütün olarak bakıldığında, grev bir buçuk aydan daha uzun sürmüştür. 1993’te yapılan ve yaklaşık 20 milyon işçinin katıldığı Brezilya genel grevi belki aynı anda greve çıkan işçi sayısı bakımından Fransa 1968’i geride bırakmıştır.² Ama Brezilya’daki grev tek bir gün sürmüştür. 1968 Fransa genel grevi uzunluğu, dayanıklılığı ve bir fabrika işgalleri dalgasıyla güçlendirilmesi bakımından hâlâ **tarihin en büyük genel grevidir.**

İşte 68 Mayısına asıl devrimci karakterini veren budur. Fransa’nın İkinci

---

² Yazarın 2018 notu: O zamandan bu yana Hindistan bütün dünya rekorlarını kırdı. 2015 ve 2016’da her ikisi de 150 milyon veya daha fazla işçiyi bir araya getiren genel grevler yaşadı. Ancak metinde Brezilya 1993 genel grevi ile ilgili olarak sözü edilen sınırlama aynen Hindistan genel grevleri için de geçerlidir.

Dünya Savaşı sırasında “ulusal kahraman” diye bellediği, 1968’te cumhurbaşkanı koltuğunda oturmakta olan General de Gaulle, öğrenciler polisle çatışıyor olduğundan değil, işçi sınıfı bu denli sarsıcı biçimde ayağa kalktığından dolayı grevin militanlığının doruğuna ulaştığı bir anda, 29 Mayıs’ta ülkeden kaçmıştır! Düşünün, bir ülkenin cumhurbaşkanı ülke sarsılırken gizlice ortadan yok oluyor, Almanya’da bir askeri üste (daha altı yıl önce Cezayir savaşı dolayısıyla darbe girişiminde bulunmuş olan) gerici Fransız generalleriyle ve belki de öteki emperyalistlerin temsilcileriyle görüşüyor. Devrimci krizin yarattığı tehdidin burjuvazinin temsilcilerince nasıl kavrandığının daha iyi bir ifadesi olabilir mi?

Mayıs 68’in bir dersi isyan ise, öteki dersi işçi sınıfı için siyasi önderliğin ne denli önemli olduğudur. Fransız burjuvazisini içine düştüğü bu çukurdan kurtaran, işçi sınıfı içinde sağlam bir örgütlenmeye sahip olan Fransız Komünist Partisi (FKP) ve onun kontrolündeki en büyük sendikal konfederasyon CGT olmuştur. Stalinizmin “barış içinde bir arada yaşama” dogması çerçevesinde kendi burjuva düzenine bağlı bir parti haline getirilmiş FKP ile CGT’nin “komünist” bürokrasisi, tarihin gördüğü en büyük genel grevi, “Grenelle Anlaşmaları” olarak anılan bir müzakere süreci sonunda bazı kısıntılar karşılığında çözmeyi kabul etmiştir. Stalinizmi sadece Sovyetler Birliği’nin belirli bir dönemine ait bir “yanlışlar” dizisi olarak görenler, bürokrasinin bütün dünya komünist hareketini tanınmaz hale getirdiğini anlayamayanlar için Mayıs 68’den öğrenecek çok şey vardır.

Geniş anlamıyla dünyada 1968

1968 denince dünyada akla önce Mayıs ayında başta Paris olmak üzere Fransa’da yaşanan olaylar gelir. Türkiye’de ise Haziran 68’in üniversite boykot ve işgalleri. Ama hiçbir sosyal ve politik hareket takvimlerin suni sınırlarına sığmaz. Eğer 68 sosyal mücadeleler tarihi açısından bu kadar önemliyse, bunun nedeni söz konusu olayların ötesinde, dünyanın, 1960’lı yılların ortasından 1970’li yılların ortasına kadar büyük kitle mücadeleleriyle sarsılmış olmasıdır. Bu, dünyanın farklı koşullara sahip bölgelerinde farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır. Kapitalist ülkelerde işçi sınıfının, öğrenci gençliğin, başta ABD’de siyahiler olmak üzere ezilen ırkların ve halkların, kadınların, eşcinsellerin, kısacası bütün ezilen grupların kendi hakları için ayağa kalkmaları söz konusudur. Emperyalizm tarafından ezilen ülkelerde, başta Vietnam, Filistin ve çeşitli Latin Amerika ülkeleri olmak üzere, muazzam bir anti-emperyalist mücadele dalgası yükselmiştir. Bürokratik olarak yozlaşmış işçi devletlerinde ise halk ve öğrenciler varolan rejime karşı başkaldırmışlardır.

1968’in Fransa olayları ile birlikte sembolik önem taşıyan öteki iki olayı Vietnam’daki Tet Taarruzu ile Prag Baharı’dır. İlki ABD emperyalizmi ve müttefiklerine karşı kahramanca bir bağımsızlık savaşı veren Vietnam halkının bir genel askeri taarruz ve devrim provasıdır. Ocak sonunda başlayarak Eylül ayına kadar devam etmiş, işgal güçlerine büyük kayıplar verdirmiş, savaşta bir dö-

nüm noktası olmuş ve bütün dünyanın dikkatini Vietnam Savaşı'na çevirerek uluslararası planda savaş karşıtı hareketin muazzam boyutlara erişmesine yol açmıştır.

Prag Baharı ise Çekoslovakya'da Komünist Partisi'nin Alexander Dubçek yönetiminde ülkeyi Sovyet bürokrasisinin sultanından uzaklaştırma ve daha demokratik (ama bir yandan da daha piyasacı) bir rejime doğru hareket etme çabasını temsil eder. Çekoslovakya'da bahar aylarında başlayan bu mayalanma, Ağustos ayında "Doğu Bloku" diye anılan bürokratik işçi devletlerinin ortak askeri örgütü Varşova Paktı'nın tanklarının Prag'ı işgal etmesiyle bastırılacaktır. Ancak Prag Baharı, bürokrasinin bu toplumlar üzerindeki baskısına karşı isyanda önemli bir kilometre taşı olacaktır.

Böylece, Fransa 68 Mayıs, Tet Taarruzu ve Prag Baharı, emperyalist dünyada, emperyalizme bağımlı ülkelerde ("Üçüncü Dünya"da) ve bürokratik işçi devletlerinde kendi farklı yöntemleriyle 1968 yılını bir isyan yılı haline getiriyordu. Ama bütün bir dönem olarak alındığında 1968 bir dizi başka ülkede bir dizi farklı hareketin doğuşuna ve kimi hâlâ devam etmekte olan mücadelesine verilen addır. Şimdi bunları çok kısa bir biçimde ele alalım.

İşçi sınıfı mücadeleleri: 1968 ertesinde birçok ülkede onyıllardır görülmemiş düzeyde büyük işçi mücadeleleri patlak verdi. Bunların en önemlileri, İtalya'da, Arjantin'de ve Britanya'da yaşanmıştır. 1969'da İtalya'da yaşanan "Sıcak Sonbahar" adıyla bilinen mücadeleler, bütün bir genç işçiler kuşağının yüzünü sola dönmesiyle sonuçlanmanın yanı sıra Stalinist bürokrasinin işçi sınıfı üzerindeki hegemonyasını kırmış, 70'li yıllarda daha devrimci eğilimde bir İtalyan çözümün doğmasına temel olmuştur. Arjantin'de 1969 Mayısında yaşanan *Cordobazo* ve *Rosario* diye bilinen olaylar, Cordoba ve Rosario kentlerinde işçi sınıfının gençlikle el ele ayaklanmasını temsil eder. Bu ayaklanmalar 1966'da kurulmuş olan askeri diktatörlüğün 1973'te yıkılmasına giden yoldaki ilk adım olmuştur. Britanya'daki 1972 başarılı madenciler grevi ise Muhafazakâr Parti hükümetinin yıkılışıyla sonuçlanmıştır.

Güney Avrupa'da bir devrimci kuşak: 1968 ile 1975 arası yıllar, Avrupa'nın güneyinde bulunan bütün ülkelerde ciddi bir devrimci mayalanma dönemi olmuştur. Bu dönemde Fransa (Mayıs 68), İtalya (1969 "Sıcak Sonbahar"), Yunanistan (1974'te "Albaylar Cuntası"nın devrilmesiyle sonuçlanan 1973 Politeknik ayaklanması), İspanya (Franco'nun ölümü ertesinde büyük işçi sınıfı mücadeleleri ve faşist diktatörlüğün devrilmesi) ve Türkiye (1968 ve sonrasında öğrenci mücadeleleri, 1970'te 15-16 Haziran büyük işçi isyanı, köylülerin toprak işgalleri ve "üretici mitingleri", Kürtlerin "Doğu mitingleri" vb.) ciddi kitle mücadeleleriyle sarsılırken Portekiz'de 20. yüzyıl Avrupası'nın son devrimi yaşanmıştır. 1974 Portekiz Devrimi çürümüş bir faşist rejime karşı bir askeri ayaklanma ile başlamış ama daha sonra demokratik bir devrimden bir proleter devrimine doğru bir sürekli devrim dinamiği içine girmiştir. Ancak, hem sol ön-

derliklerin hatalı yönelişleri, hem de devrimcilerin yuvalanmış olduğu bir askeri birliğin yaptığı erken çıkış dolayısıyla 1975'ten itibaren sönümlenmiştir.

ABD'de toplumsal çalkantı: ABD, 1960'lı yılları büyük bir toplumsal çalkantı ile geçirdi. Önce ülkenin güneyinde o dönemde hâlâ katı ırk ayrımı ("segregation") kurallarına tâbi olarak yaşamakta olan siyahilerin "medeni haklar hareketi" ülkeyi 1960'lı yılların başından itibaren sarstı. Hareketin pasifist kanadı 1968'de bir suikasta kurban giden Martin Luther King Jr.'un adıyla özdeşleşmiştir. Hareketin devrimci kanadının manevi önderi, siyah İslami hareketten ayrıldıktan sonra devrimci Marksizme yaklaşan, enternasyonalist bir bakış açısıyla yüzünü Afrika siyahlarına da çeviren, Che Guevara ile temas içine giren Malcolm X'tir. Malcolm X 1965'te bir suikastte öldürülmüştür. En önemli devrimci örgüt ise 1966'da kurulan Kara Panter Partisi'dir. Medeni haklar hareketini, bir yandan Vietnam Savaşı karşıtı dev bir hareket önerken (Washington'da bir milyon insanın katıldığı protesto mitingleri) bir yandan da "Amerikan hayat tarzı"na karşı isyan içinde yeni kültürel biçimler yaratan ("hippie"ler veya "çiçek çocukları") öğrenci gençlik hareketi izlemiştir.

Latin Amerika devrimi: 1960'lı yıllar Latin Amerika'da Küba devriminin (1959) yarattığı ivme ve Che Guevara'nın örgütlenmesine katkıda bulunduğu kıta çapındaki devrimci hareket sonucunda, gerilla mücadelesinin damga vurduğu bir devrimci yükselişe sahne olmuştur. Guatemala'dan 70'li yılların ilk yarısında Arjantin'e, askeri diktatörlük altındaki Brezilya ve Uruguay'dan Che'nin kendisinin hayatını yitirdiği Boliyya'ya birçok ülkede gerilla hareketleri doğmuştur. Kıta işçi sınıfının bu dönemdeki en büyük kitle hareketi ise (Arjantin'de Cordoba ve Rosario isyanlarının yanı sıra) 1970-73 arasında Şili'de Allende yönetimindeki Halk Birliği hükümeti döneminde, hükümetin uzlaşma politikalarının dışına taşarak devrimci bir durum yaratan Şili proletaryası ve yoksul köylülüğünün mücadelesidir. Bu mücadele hükümetin reformist stratejisi yüzünden büyük bir yenilgiyle sonuçlanmıştır.

Ulusal kurtuluş mücadelelerinin yükselişi: 1960'lı yıllar ve 1970'li yılların ilk yarısı çeşitli coğrafyalarda ulusal kurtuluş hareketlerinin yükselişine tanık olmuştur. Vietnam ve Küba'nın yanı sıra bir dizi Afrika ülkesinde (Kongo, Mozambik, Angola, Gine-Bissau vb.) sömürgeciliğe karşı savaş emperyalizmin duvarında ciddi çatlaklar yaratmıştır. Avrupa'da uzun süredir uykuya dalmış olan İrlanda, Bask ve Katalan ulusal kurtuluş hareketleri 1960'lı yılların sonu ve 70'li yılların başlarında yeniden canlanmıştır. Aynı şey Irak'taki Kürt halkı için de geçerlidir. En önemlisi, 1948'de İsrail tarafından vatanından kovulan Filistin halkının 60'lı yıllarda gerilla mücadelesi başlatması ve 70'li yılların ortalarına kadar çarpıcı eylemlerle dünyanın dikkatini bu vahim soruna çekerken bir yandan da sürgünde bir devletin çekirdeğini oluşturabilecek bir demokratik yapılanmaya gitmesidir.

İkinci dalga feminizmin doğuşu: 20. yüzyılın başında esas olarak kadınlara

oy hakkı talebi etrafında doğan ama sonra uzun süre bir güneş tutulmasına uğrayan kadınların kurtuluş hareketi, 1968 döneminde feminizmin ikinci dalgası olarak yeniden doğmuştur. Dünya çapında yaşanan toplumsal ve siyasal mayalanma içinde devrimci erkeklerin dahi erkek egemen toplumun tutsağı olduğunu kendi deneyimiyle yaşayan mücadeleci kadınlar, son kırk yıldır dünya çapında toplumsal mücadelelere damgasını vuran feminist mücadeleyi başlatmışlardır.

Eşcinsellerin isyanı: Yüzyıllardır ağır bir baskı altında yaşayan eşcinseller, 1969'da New York'ta polisle günlerce çatışmaya girdikleri Stonewall İsyanı sonrasında cinsel tercihleri yüzünden gördükleri eziyete karşı mücadeleye başlamıştır. Hareket ülkeden ülkeye yayılarak günümüze kadar sürmüştür.

2. Türkiye'de 1968

Dar anlamıyla 1968 Türkiye'ye Fransa'dan bir ay sonra geldi. Mayıs 68'de Paris öğrenci eylemleri ve tarihin gördüğü en büyük genel grevle sarsılmıştı. Haziran 68'de sıra Türkiye üniversitelerine geldi. Başta İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) olmak üzere, Türkiye'nin üniversiteleri Haziran ayında büyük bir boykot ve işgal dalgası yaşıyordu.

Bunu Temmuz'da ABD Donanması'nın 6. Filosu'na bağlı askerlerin Dolmabahçe'den denize dökülmesi izledi. Eylül ayında Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın (TÖS) Devrimci Eğitim Şurası düzenlendi. Ekim ise Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde (ODTÜ) boykot ayıydı. Ama 1968, aynı zamanda Türkiye'de 1960'lı yılların başında ilk kıpırtıları görülen, 1960'lı yılların ikinci yarısında emekçi sınıfların ve ezilenlerin neredeyse tamamının hareketlendiği bir mücadelenin parçasıydı. Bu geniş anlamıyla 1968 ancak 12 Mart askeri müdahalesi döneminde yaşanan mücadelelerle sona erecekti. 1968, Türkiye'de sosyalizmin tarihi açısından bir dönüm noktasıdır. Bugün hepimiz doğrudan veya dolaylı olarak 1968'in çocuklarıyız.

Haziran 1968: Boykot, işgal, “öğrenci sovyetleri”

Türkiye'de öğrenci hareketi, özellikle 1965 yılından itibaren ciddi bir kabarma gösteriyordu. Bunun temelinde çeşitli etkenler yatıyordu. 27 Mayıs öncesinde Menderes hükümetine karşı isyan eden öğrencilerin, özellikle de 28 Nisan gösterilerinde öldürülen öğrencilerin anısı daha tazeydi. 1965'te Türkiye İşçi Partisi'nin oyların % 3'ünü alarak meclise Türkiye tarihinde ilk kez sosyalizm adına 15 milletvekili ile girmesi toplumun ilerici bütün insanlarında muazzam bir heyecan uyandırmıştı. 1965 aynı zamanda, sosyalist öğrencilerin sol Kemalizmin etkisi altındaki örgütlerin (TMGT, TMTF) içinden ayrılarak Fikir Kulüpleri Federasyonu'nda (FKF) örgütlenmeye yöneldikleri yıldır. Sosyalizm gençliği adım adım fethediyordu. Fransa Mayıs 68 olayları işte bu ortamda patlayıcı bir

etki yarattı.

Haziran ayında Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinde öğrenciler üniversite reformu talebiyle boykota gidiyorlar ve başta İstanbul Üniversitesi ve İTÜ olmak üzere çeşitli fakülteleri işgal ediyorlardı. Bu işgaller sırasında belki de en önemli gelişme öğrenci hareketinin örgütlenme tarzında görülecekti. Dünya çapında işçi hareketinde çeşitli devrimci durumlarda ortaya çıkan eylem içinde doğrudan demokrasi uygulaması, 1968 öğrenci hareketinin de benimsediği yaklaşım olacaktı. "Forum"lar bütün öğrenci kitlesini bir araya getirerek hareketin gidişatı üzerine herkesin özgürce sözünü söylediği ana karar organları oldu. Bunların yanı sıra çeşitli "boykot ve işgal komiteleri" günbegün yürütülecek işleri üstleniyordu. Bu komiteler bir "işgal komiteleri konseyi" yoluyla merkezleştiriliyordu. Burada bir bakıma bir öğrenci sovyetleri yapısı olduğu bile söylenebilir. İşgal boyunca bu komiteler ve konsey beslenmeden kültür ve propagandaya, Üniversite Reform Taslağı üzerine çalışmadan savunmaya her türlü işlevi üstlenecek, yani işgal sırasında üniversiteler çapında bir ikinci iktidar odağı olacaktı.

Üç hafta süren boykot ve işgal, ilerici öğretim üyelerinin de desteğiyle öğrencilerin üniversite reformu konusundaki taleplerinin dikkate alınacağı konusunda güvenceler verilmesi sonucunda kaldırıldı. Haziran'daki dalgayı Ekim ayında ODTÜ'deki boykot izledi. Yıl sonuna doğru, bugün artık varolmayan, devlete bağlı "yüksek okullar"da ve sayısı artmakta olan özel yüksek okullarda da öğrenciler radikalleşti ve eylemlere girişti. Özel okulların devletleştirilmesi bu okulların öğrencilerinin ve bütün öğrenci hareketinin talepleri arasına girdi. Nihayet, askeri okullar (harp okulları) öğrencileri de kervana katılmaya başladılar. 27 Mayıs'ta sol Kemalist cepheye yer alan harp okulu öğrencileri arasında artık sosyalist fikirler de etkili olmaya başlamıştı.

Üniversite reformu, ilerici öğretim üyelerinin iyi niyetli çabalarına rağmen zamana yayılarak hasır altı edildi. Bu, öğrenci hareketinde giderek üniversitede bir değişikliğin yerine toplumda bir büyük dönüşümün gerekli olduğu fikrinin yayılmasına yol açtı. Eylül ayında TÖS'ün resmi eğitim şuralarına alternatif olarak düzenlediği Devrimci Eğitim Şurası'na FKF de katıldı. Çıkan sonuç çarpıcıydı: Şura, daha önce hakim olan "Eğitimde Devrim" şiarının yerine yeni bir slogan benimsemişti: "Devrim İçin Eğitim"!

Haziran boykot ve işgali işçi sınıfı üzerinde de etkiler bırakmıştır. Temmuz ayının başında Derby lastik fabrikasının işçileri de fabrikalarını işgal etmişler, öğrencilerin de destek olduğu bu eylem bir hafta sonra başarıyla sonuçlanmıştır. Benzer bir deneyim yıl sonuna doğru Kavel'de de yaşanmıştır.

Temmuz 1968: ABD askerlerinin denize dökülmesi

Türkiye 1968'ine aynı zamanda anti-emperyalist kitle eylemleri damgasını vurmuştur. Türkiye'nin 1952'de NATO'ya katılmasından ve Kore Savaşı'nda ABD'nin yarıdakılığını yapmasından sonra ABD Donanması'nın Akdeniz'deki

6. Filosuna bağılı gemiler 50'li yıllardan itibaren ikmal ve askerlere eğlenme olanağı sağlamak amacıyla İstanbul'a ziyaretler yapmaya başladı. Menderes döneminde hâkim olan ABD hayranı havada gayet iyi karşılanan ABD askerleri, 1960'lı yılların toplumsal mücadele ortamında gittikçe daha fazla tepki çekmeye başladı. 6. Filo'nun İstanbul'a gelişi, her defasında büyüyen protestolara ve gezmek eğlenmek için izinlerini karada geçiren ABD'li askerlere satışmalara sahne olmaya başladı. 17 Temmuz 1968 günü, öğrenciler İTÜ yurtlarında Dolmabahçe önüne demirlemiş 6. Filo'ya karşı eylemleri hazırlamak için toplantı halindeyken polis yurdu bastı, birçok öğrenciyi yaraladı ve bu arada Vedat Demircioğlu'nu da pencereden attı. Demircioğlu bir hafta sonra kuşağının polis tarafından katledilen ilk öğrencisi olarak hayata gözlerini yumacaktı. Öğrenciler kızgınlık içinde Dolmabahçe'ye inerek ABD'li askerleri denize döktüler. Bu, 6. Filo'nun İstanbul limanına demirlemesinde sonun başlangıcı olacaktı.

Öğrenci hareketinin anti-emperyalist eylemlerinde Dolmabahçe olayına benzer bir iz bırakacak bir başka olay Ocak 1969'da Ankara'da yaşandı. ABD'nin Vietnam Savaşı'nda bir özel harp görevlisi olarak önemli işler yapan Robert Kommer, 1968 sonunda Türkiye'ye büyükelçi tayin edilmişti. Vietnam halkının ABD emperyalizmine karşı verdiği mücadeleyi çok önemseyen öğrenciler, ilk günden itibaren bu tayini protesto etmeye başladılar. Ocak 1969'da Kommer ODTÜ rektörünü ziyarete gittiğinde büyükelçinin makam aracını ters çevirerek yaktılar.

1968: Faşist karşı-devrim de örgütleniyor

Türkiye İşçi Partisi'nin 1965 seçim başarısı, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (DİSK) 1967'de Türk-İş'in sınıf işbirlikçi sendikacılığına bir alternatif olarak doğması, FKF'nin kurulması ve gençliğin yüzünü sosyalist harekete dönmesi, Türkiye hâkim sınıflarını ürkütmüş ve bu hareketi engelleme yolunda bir takım önlemler almaya itmiştir. Burada iki ayaklı bir önleyici strateji söz konusudur. Bir yandan, "Ortanın Solu" çizgisi ve Ecevit aracılığıyla, yükselen işçi ve ezilenler hareketini CHP'ye kanalize etmek, bir yandan da faşist hareketin ve onun sokak çetelerinin güçlendirilmesi. 1968, anlamlı biçimde, aynı zamanda bu faşist çetelerin de yoğun biçimde örgütlenmeye başladığı yıl olmuştur. MHP yönetimindeki ilk "komando kampları" tam da 1968 yılında düzenlenmiş, faşist gençler burada ideolojik eğitimin yanı sıra dövüş teknikleri ve silah kullanma konusunda eğitim görmüşlerdir. Bu tarihten itibaren solcu gençlere aralıksız saldıracak bu faşist çeteler, 1970'li yıllarda derin devletle işbirliği içinde işledikleri kitlesel cinayetlerle Türkiye'yi örtülü bir iç savaş ortamına sürükleyeceklerdir.

Anlamlı biçimde karşı-devrimin en kanlı tepkisi yine 6. Filo'nun protesto edildiği bir günde patlak vermiştir. Başarılı Temmuz eyleminden sonra 1969 Şubat ayında 6. Filo yine İstanbul'a gelince devrimci gençler bir hafta boyunca

eylemler düzenlemiş, bunu 16 Şubat günü Taksim Meydanı'nda bir kitle eylemiyle taçlandırmak istemişlerdir. İslamcı ve faşist bir grup öğle namazından sonra Taksim'i basarak polisin işbirliğiyle gençliğe saldırmış ve iki kişiyi öldürüp birçok öğrenciyi de yaralamıştır.

Türkiye'de geniş anlamda 1968

Yukarıda, dünya çapında 1968'in tek bir yıla sığdırılamayacağını, geniş anlamıyla alındığında 1968'in, 1960'lı yılların ilk yarısından başlayarak 1970'li yılların ortalarına kadar süren, çok çeşitli toplumsal ve siyasal mücadeleleri içeren genel bir devrimci yükselişin adı olduğunu belirtmiştik. Aynı şey Türkiye için de geçerlidir. Dar anlamda 1968 yılı içinde olup bitenler, aslında 1960'lı yılların ilk yarısında başlayan ve 12 Mart rejimi esnasında yaşanan mücadelelerle sona eren bir dönemin yalnızca bir kesitidir. Bu dönem Türkiye'de bir devrimci mayalanma dönemidir. Başlıca özelliklerini kısaca özetleyelim:

İşçi sınıfının mücadeleciliğinde muazzam bir yükseliş: 1908 Jön Türk devrimi döneminden sonra büyük ölçüde durgun seyreden Türkiye işçi sınıfı hareketi, 27 Mayıs'tan sonra adım adım yükselmeye başlamıştır. 1961'de İstanbul Saraçhane'de sendikal haklar için yapılan büyük mitingi, birçok fabrikada (Kavel, Demir Döküm, Sungurlar, Paşabahçe, Derby vb.) yapılan grev ve direnişler izlemiştir. Bu yükselişin sonucu, 1952 yılında kurulmuş olan Türk-İş'in sınıf işbirlikçi sendikacılığında bir çatlak doğması ve 1967 yılında DİSK'in kurulması olmuştur. İşçi sınıfı bu dönemin sonlarına doğru, 15-16 Haziran 1970'te, DİSK'in sınıf mücadelecisi sendikacılığının tasfiyesi girişimlerine karşı İzmit ve İstanbul arasında on binleriyle sokağa çıkarak isyan etmiş ve bu tasfiyeyi engellemiştir. 15-16 Haziran, daha sonra gelen bazı çok önemli eylemlere (1989 Bahar Eylemleri, 1990-91 Zonguldak grev ve yürüyüşü vb.) rağmen hâlâ Türkiye işçi sınıfının en köklü ve en etkili isyanı olarak tarihteki yerini korumaktadır. Fransa'da Mayıs 68, öğrenci devrimciliğiyle işçi militanlığının bir bileşkesi olarak yaşanmıştır. Türkiye'de ise Fransız genel grevinin karşılığı olan 15-16 Haziran, iki yıl gecikme ile, 1970'te yaşanmıştır. (Aşağıda 15-16 Haziran olaylarına daha ayrıntılı olarak değineceğiz.)

Köylülerin toprak işgalleri ve "üretici mitingleri": Geniş anlamıyla 1968, aynı zamanda üretici köylülüğün Türkiye tarihindeki en militan mücadelelerine tanık olmuştur. Ege ve Akdeniz bölgelerindeki toprak işgallerine ve sert mücadelelere, Türkiye'nin hemen her bölgesinde ürünlerinin değerlendirilmesi ve tarımsal destek politikaları konusunda talepler formüle eden üretici köylülüğün "üretici mitingleri" eşlik etmiştir. Bütün bu eylemlerde öğrenci gençlik köylülerin yanı başında olmuş ve ona ciddi bir destek sağlamıştır.

"Doğu mitingleri" ve DDKO: İki dünya savaşı arasındaki sayısız isyanın amansız biçimde bastırılmasından sonra uzun bir durgunluk dönemine giren Kürt halkı, 1960'lı yıllarda, biraz Irak Kürt hareketinin mücadeleleri, bi-

raz da Türkiye'deki genel hareketlenmenin etkisi altında yeniden canlanmaya başlamıştır. TİP içinde sendikacılar ve aydınların yanı sıra üçüncü önemli bileşeni oluşturan Kürtler, aynı zamanda 1967'den itibaren "Doğu mitingleri" düzenleyerek ve Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nda (DDKO) örgütlenerek ciddi bir atılım yapmışlardır.

Kitlesel bir öğrenci hareketi: Öğrenci hareketi, 1965'te kurulan FKF'nin daha sonra Dev-Genç'e dönüşmesiyle toplumsal ve siyasi mücadelelerin tam ortasında yer almaya başlamış, bir yandan radikalleşirken bir yandan da kitleselleşmiştir.

Aydınların sola kayışı ve kültür devrimi: 1960'lı yıllara kadar Türkiye'nin "ilerici" aydınları esas olarak Kemalist ve aydınlanmacı idi. Elbette bir dizi aydın yeraltına itilmiş TKP'ye sempati duyuyordu, ama aydınların büyük kitlesi bir burjuva ilerililiğinin ötesine geçemiyordu. TKP'nin Stalinizmin etkisi altında Kemalizme destek vermesi, bu durumu pekiştirici bir rol oynuyordu. 1960'lı yıllarla birlikte gerek üniversite içinde, gerek yayın alanında, gerekse sanatta sosyalizm giderek hegemonik bir ideoloji halini aldı. 1970'li yıllara ulaşıldığında artık sosyalist olmak aydınlar için bir onur işareti haline gelmişti. 1968'le birlikte edebiyatta ve sanatta sol büyük bir ağırlığa sahip hale geldi. Şiirde Nazım Hikmet, romanda üç Kemaller (Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Orhan Kemal), müzikte Ruhi Su, Aşık İhsani, Cem Karaca, 70'li yıllarla birlikte Timur Selçuk ve Zülfü Livaneli en sevilen isimler haline geldi. Tiyatroda Brecht pusula oldu, sinemada Yılmaz Güney dönemi açıldı. Düşünce hayatında daha önceki dönemde Kemalist aydınlanmanın ana beslenme kaynağı olmuş olan Batı klasiklerinin yerini Marksist klasikler ve çağdaş yazarlar aldı.

Sosyalizmin kitleselleşmesi ve karakter değiştirmesi: Cumhuriyet tarihi boyunca sosyalizm Türkiye'de yeraltındaki TKP şahsında ezilen, bastırılan, bir avuç kadronun dışına taşamayan bir ideoloji idi. 1960'lı yıllarla birlikte, özellikle TİP deneyimi ve 1965 seçim başarısı temelinde, sosyalizm ilk kez büyük kitlelere maloldu. Aynı zamanda, bu büyük mayalanma deneyiminin etkisi altında 1971 yılında kurulan THKP-C, THKO ve TKP-ML aracılığıyla sosyalist hareket pratikte devlete devrimci tarzda meydan okuyarak reformist gelenekten bir ayrılmaya tanık oldu.

Geniş anlamıyla 1968, bize Türkiye'de sınıf mücadelelerinin çok ciddi boyutlara ulaştığı dönemler yaşandığını öğretiyor. Bu mücadelecilik, daha sonra 12 Mart askeri müdahalesine rağmen 1970'li yıllarda bütün Türkiye sathına yayılacak bir büyük sınıf mücadelesinin tohumlarını atmıştır.

İşçilerin 1968'i: 15-16 Haziran

Bütün bu toplumsal mücadeleler içinde 15-16 Haziran 1970 olayları özel bir önem taşır. Yukarıda da belirtildiği gibi, 1968'in en yoğun yaşandığı simge ülke olan Fransa'da öğrenci eylemleriyle işçi eylemleri iç içe geçmiştir. Oysa Türkiye'de (1968'de önemli bazı işçi eylemleri olmakla birlikte) 1968'in sınıf

mücadeleleri ayağının doruğu iki yıl gecikme ile yaşanmıştır. Bu yüzden, bizim için 1968'in esas anlamı "geniş anlamda 1968" olduğundan, 15-16 Haziran'a kısaca da olsa ışık tutmaya çalışacağız.

15-16 Haziran 1970'te Türkiye işçi sınıfı, tarihinin en görkemli ve en önemli eylemini yaptı. İki gün boyunca sokakları doldurdu, düzene başkaldırdı, Türkiye'yi sarstı. Kendisinden sonra birçok büyük eylem yaşanmasına rağmen (1 Mayıs 1977, 1989 Bahar Eylemleri, 1990-91 büyük Zonguldak grevi ve yürüyüşü vb.), 15-16 Haziran işçi sınıfı mücadelesinin en önemli olayı olarak kalmaya devam etti. Bu büyük eylem Türkiye işçi sınıfının mücadele belleğinden hiçbir zaman silinmemelidir.

15-16 Haziran'a giden somut yol, patron partilerinin 1967'de kurulmuş olan ve Türk-İş'in devlet emrinde sınıf işbirlikçisi sendikacılığının karşısında sınıf mücadelesinin örgütlenmesini temsil eden DİSK'in ezilmesi için hazırlanan sendikalar yasası tarafından döşenmişti. Dönemin Demirel başkanlığındaki Adalet Partisi (AP) hükümetinin çalışma bakanı Seyfi Öztürk, Türk-İş'in 11 Mayıs'taki kongresinde "DİSK'in çanına ot tıkamak" anlamına gelecek sözler söylemişti. Ardından sendikalar yasası hızla gündeme getirildi ve 15-16 Haziran öncesindeki günlerde meclisteki iki büyük parti olan AP ve CHP'ye mensup milletvekillerinin oylarıyla kabul edildi. Yasa bir sendikanın Türkiye çapında faaliyet gösterbilmesi için o işkolundaki işçilerin üçte birini örgütlemesini şart koyuyordu. Bu son derecede anti-demokratik hüküm, henüz yeni gelişmeye başlamış DİSK'i boğmak, Türk-İş'e sendikal tekel vermek anlamını taşıyordu.

Yasa meclisten yeni geçmişken, 14 Haziran günü DİSK Genel Temsilciler Meclisi'ni topladı. DİSK'e bağlı bütün sendikaların genel merkez ve şube yönetim kurullarının ve işyeri temsilcilerinin doldurduğu bir salonda ertesi gün fabrikalarda durumu işçiye anlatmayı amaçlayan toplantıların sonrasında kısa yürüyüşler yapılması kararı alındı. Ama 15 ve 16 Haziran günleri işçiler fabrikalarından bir çıktılar, pir çıktılar. Verilen rakam 70 binden 150 bine kadar değişmekle birlikte, İstanbul-İzmit sanayi bölgesi tam anlamıyla işçilerin hâkimiyetine girdi. İzmit-Gebze-Kartal hattındaki fabrikaların işçileri İzmit-İstanbul karayolunu işgal altına aldılar. Kadıköy Kurbağalıdere'de askerle karşı karşıya geldiler, barikatları aştılar. Sarıyer-Levent-Şişli hattındaki işçiler, şehrin merkezine doğru yürüdüler. Bakırköy-Topkapı-Gaziosmanpaşa-Eyüp-Silahtarğa hattı da üçüncü öbeği oluşturdu. Gösteri yapan işçiler DİSK üyelerinden ibaret değildi. Bazı anlatımlara göre, Türk-İş üyesi işçilerin sayısı daha bile kabarıktır. Bu, işçi sınıfının kitlesel bir ayaklanmasıydı.

Devlet, işçileri Haliç üzerindeki köprüleri kapatarak, Avrupa ve Asya yakaları arasında vapur ve motor seferlerini iptal ederek, işçilerin üzerine ateş açarak, Birinci Ordu Komutanı ve İçişleri Bakanı aracılığıyla iki ayrı toplantıda DİSK yöneticilerini tehdit ederek, bunların hiçbiri yetmeyince sıkıyönetim ilan ederek durdurabildi. Olaylarda dört kişi öldü, yüzlerce kişi tutuklandı, daha da büyük bir

sayıda işçi işten atıldı.

Bugün 15-16 Haziran'dan çıkan genel sonuçları şöyle özetleyebiliriz:

- 15-16 Haziran, kitlesel mücadelenin en zor koşullarda dahi kazanabileceğini gösterdi. Mecliste neredeyse oybirliği ile kabul edilmiş bir yasa, 15-16 Haziran'ın yarattığı korku ile Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildi. 1970'li yıllarda sınıf mücadelesinin görkemli yükselişi ve DİSK'in örgütlü gücünün büyümesi 15-16 Haziran eylemi sayesinde.

- Solda 15-16 Haziran genellikle bir "direniş" olarak anılır. Oysa bu olaylar basit bir direnişten öte bir şeydir. Direniş bir savunmayı ifade eder. Evet, 15-16 Haziran'da işçi sınıfı burjuvazinin bir saldırısına karşı kazanılmış mevzilerini savunmak için yola çıkmıştır. Ama iş bununla kalmamış, işçi sınıfının devletle, bütün kurallara meydan okur biçimde karşı karşıya gelmesi sonucunu doğurmuştur. 15-16 Haziran elbette iktidarı ele almak için düzenlenmiş bir silahlı ayaklanma değildir. Ama işçi sınıfının **yarı-kendiliğinden bir silahsız ayaklanmasıdır.**

- Ayaklanma işçi sınıfının içinde devrimci bir önderlik mevcut olsaydı çok farklı bir mecraya girebilirdi. Böyle bir partinin yokluğunda erkenden çözülmüştür.

- Ama bu ayaklanma sayesinde ki işçi sınıfı siyasetin merkezine oturmuş, 70'li yıllarda sağlam mevzilerden hareketle mücadele edebilmiştir.

- DİSK işçi sınıfının burjuvaziden ve devletten bağımsızlaşma atılımının cisimleşmiş haliydi. 12 Eylül 15-16 Haziran'ı yenilgiye uğratmak üzere yapılmış bir darbeydi ve sendikal harekette bu bağımsızlığı ortadan kaldırdı. Bugün işçi sınıfı bu görevle bir kez daha karşı karşıyadır.

- 15-16 Haziran aynı zamanda DİSK'in sınırlarını da ortaya koymuştur. DİSK yönetimi kendi harekete geçirdiği işçi sınıfının bu militanlığından ürkmüş ve işçileri geri çekilmeye çağırmıştır. DİSK deneyimi gelecek için büyük bir mirastır. Ama bu deneyimin neden yenildiğini de sormak kaydıyla³. Burada bürokrasinin sol kanadının belirli bir dönem ilerici bir rol oynasa bile, belirleyici anda mücadelenin önünde bir fren rolü oynayacağı gerçeği bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Sonuç

Bu yazının amacı, dünyanın ve Türkiye'nin belleğine kazınmış olan 1968'in esas anlamının yakın tarihte dünya çapında yaşanmış olan ve Türkiye'nin de içinde onurlu yerini aldığı büyük bir devrimci dalganın adı olduğunu ortaya koymaktır. Devrimci dalgaları tanımak, incelemek ve bunlardan dersler çıkarmak Marksizm

---

3 Bu konu *Devrimci Marksizm* sayfalarında daha önce ele alınmıştır. Bkz. Cenk Ötküner, "İşçi Sınıfı, CHP ve Stalinizm: 1970'lerde Türkiye İşçi Hareketinin Yükselişi ve Düşüşü", *Devrimci Marksizm*, sayı 5, Kış 2007-2008.

için büyük önem taşır. Çünkü bu dalgalarda toplumların yaşadığı çelişkiler, özlemler, dinamikler bir bütün olarak, yaşayan, somut biçimler altında ortaya çıkar. Yani devrimci dalgalar devrimin laboratuvarıdır. Devrimin teorileştirilmesi için gerekli olan ampirik malzemeyi sunan hammaddedir. Özellikle bize yakın son büyük dalga olan 1968'in incelenmesi, bize gelecekte devrimlerde yaşanacak dinamikler hakkında önemli ipuçları sağlar.

Bu anlamda 1968 zengin deneyim ve derslerle doludur. Dünya çapında devrimci dinamiklere yol açan çelişkilerin ne kadar zengin ve çeşitli olduğunu ortaya koyar. Vietnam'daki ulusal bağımsızlık ve yoksul köylü mücadeleleri sorunundan Fransa'da gelişmiş kapitalist toplumlarda yaşanan günlük hayat sorunlarına kadar sayısız çelişkiyi somut biçimde cisimleştirir. Daha önceki devrimci dalgaların 1968'de kendini tekrar eden yönlerini de, eski dalgalara göre 1968'de yeni olan boyutları da dikkatle incelemek, bize gelecekte devrimin dünya çapında ve Türkiye'de yürüyeceği yol konusunda son derecede değerli bir bilgi hazinesi sağlayacaktır. Elbette dünyanın o günden bu yana kat ettiği yolu da hesaba katarak.

1968 hiç kuşkusuz kendini tekrarlamayacaktır. Ama 21. yüzyılın yeni dalgasının 1968'den alacak çok dersi olacaktır.